

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2010, Volume: 5, Number: 4, Article Number: 4C0067

HUMANITIES

Received: August 2010
Accepted: October 2010
Series : 4C
ISSN : 1308-7320
© 2010 www.newwsa.com

Fatih Arslan
Firat University
farslan@firat.edu.tr
Elazig-Turkey

METNİ BİREYSELLEŞTİRME ÖLÇÜTÜNDE "ALIMLAMA ESTETİĞİ" ALGISI

ÖZET

Edebiyat ve sanatta postmodern anlayışla ortaya pek çok algı biçimi çıktı. Bunlardan biri de alımlama estetiğidir. Okuru pasif yapısından çıkarıp metne dahil eden bu anlayış; temelde eserdeki boş alanları doldurma üzerine kuruludur. Üretken bir kimlikle okurun metni yeniden tanımlamasıdır. Beklenti ufuklarının, okuma merkezli olarak yeniden yorumlanmasıdır. Dolayısıyla okunan her metin, yeni anlam öbekleri ortaya çıkarmaktadır. Türk edebiyatı yapıtları da bu geniş okuma/alımlama edimiyle yeni bakış açıları kazanabilir.

Anahtar Kelimeler: Alımlama Estetiği, Okuma, Roman, Sanat, Edebiyat

"PERCEPTION OF "RECEPTION AESTHETICS" ACCORDING TO THE CRITERION OF TEXT INDIVIDUALİZİG

ABSTRACT

Several ways of perception occurred as a result of the post-modern conception in literature and arts. This conception, which converys the reader from his/her passive position to the plot, defends on completing the missing points in the written work. In other words it means a new definition of the text made by the reader and a reading-centered definition of the horizons of expectations. Consequently after being read each text gives a different range of meaning. Turkish literary works can have a new point of view by this broad acquisition of reading.

Keywords: Reception Aesthetics, Read, Novel Art, Literature

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Alımlama estetiği, aynı temel yapıyı farklı açılardan destekleyen bir okuma uğraşısıdır. Tarihsel bir açıdan metne bakan Jauss, 1967 yılında yapmış olduğu konuşmasında ilk olarak alımlama estetiğinin temellerini atar; yazın algılama tarihine yeni ve farklı bir bakış getirir. Ancak bir anlamda okurlarını istatistiksel değer taşıyan bir meta olarak görmesi, alımlama estetiğinin sınırlarını zorlayan bir anlayıştır. Alımlama estetiği en genel biçimiyle yazın tarihinin salt yapıtlardan oluşmuş kronolojik dizgiler olmadığını; tam tersine okurla yapıt arasında dingin bir diyalog süreci başlattığı temeline dayanır. Bir anlamda edebiyat algısı eser ve tarih perspektifinden okur odaklı bir algılama biçimine dönüşür.

Okur merkezli yazın kuramı olarak da isimlendirebileceğimiz alımlama estetiği, algılamayı eserler dünyasından okurlar dünyasına taşımada bir geçiş noktasıdır. Sonraki dönemlerde Iser, metindeki boşlukların doldurulması; Ingarden belirsiz alanların belirli hale getirilmesi; Fish ise anlamın okuma edimi içinde okurda uyanan yaşantılar olması şeklinde açıklamalarla "Alımlama" teriminin anlam dünyasına farklı biçimlerde katkıda bulunurlar. (Kolcu, 2008: 141) Ama temelde hepsinin ortak tavrı dışlanan, yok sayılan, pasivize edilmiş okurun dingin, etkin bir şekilde metnin algılama, üretme sürecinde rol almasıdır.

Nasıl ortaya çıkmış; hangi şartlar bu okuma edimini önemli kılmıştır? Her okurun yeni bir okuma ve doğal olarak yeni bir algılamayla ortaya çıktığını söylemek için dönemin nesnel bilim görüşüne dikkat etmek gerekir. İnsanlığın ortak düşünce platformu pek çok algılamaya, değişim ve dönüşüme kaynaklık ettiği gibi yazın okumaları algılamasını da değiştirmiştir. En temelde görecelik kavramı nesnel bilginin, gerçeklerin değişim kabul etmeyen ve giderek artan birikiminden oluştuğu inancına gölge düşürmüş; Gestalt psikolojisi de insan aklının, dünyadaki şeyleri ilintisiz parçalar olarak değil, cisimleri, konuları düzenlenmiş bütünler olarak algılandığını ortaya koymuştur. Bütün bu yaklaşımlar, temelde algılayanın algılama sürecinde edilgenlik kimliğinden etk(e/i)n yapıya geçişinin, büyük değişimlerinin bir kanıtıdır.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Edebiyat, bir anlamda okurun yazın tarihi veya alımlama tarihi olarak yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Biçimcilik ve Marksist eleştirinin okura gereken önemi vermemesi de alımlama kuramının ortaya çıkışında bir diğer etkidir. Çünkü her iki kuram da edebiyatı genelde bir üretim ve anlatım estetiği anlayışında dar bir çark içinde ele almıştır. Eserden çok onun toplumsal işlevini önemseyen bu düşünceler, eserin alımlama ve etki kapasitesini göz ardı etmişlerdir. Eseri genelde ulaşılmak istenen hedef doğrultusunda tasarlayan dönem algılamaları; alıcılığı, okuyucuyu gerçek anlamıyla belirlememişlerdir.

Yapıt, her şeyden önce okurun varlığıyla değer kazanır. Eser okunduktan sonra ancak ikinci edim, yani eleştiri ve yazın üretimi başlayacaktır. Bu açıdan bakıldığında okur, yazar-yapıt-okur bağlamında etken ve daha da önemlisi etkin bir rodededir. Jauss'a göre hiçbir yazınsal yapıtın tarihsel yaşamı, alıcısının etken katılımı olmadan oluşamaz. Yapıt, alıcısının aracılığıyla tarihe bağlı olarak değişen beklenti ufuklarına (Kuran, 1996: 32) girer ve basit bir algılamadan eleştirel bir anlamaya, edilgen bir alımlamadan etken bir alımlamaya, kabul edilmiş estetik normdan, onları aşan ürünlere doğru sürekli bir değişim sürecini yaşayan algılamaya doğru kayar.

Edebiyat tarihçilerinin ısrarla üzerinde durduğu metnin hangi koşullarda üretildiği/yazılma süreci yerine bir metnin çeşitli zamanlarda okurlar tarafından nasıl algılandığı, nasıl alımlandığı süreci önem kazanır. Alımlama estetiği, bir yapıtı her şeyden önce değişmeyen, devinimsiz, durağan bir yapı olarak görmez. Tam tersine farklı dönemlerde okunabilen yapıtlar ortak okuyucuyu alımlamalarının oluşturduğu (Rifat,

2008: 49) toplumsal ve kültürel değer yargılarıyla açılımlanmış bir beklenti ufkuna yönlendirir. Bir başka deyişle, alımlama estetiği ele aldığı yazınsal yapıtı, okurların kültürel, tarihsel ve ideolojik birikimlerinin içine oturtarak değerlendirir.

Yorum bilimci Ricoeur'un belirttiği gibi dünya metinlerce açılan referansların toplamadır. (Ricoeur, 2007: 47) Aynı ifadeyi alımlama estetiğinin bakış açısıyla söylersek; beklenti ufkunun kaynaşması biçiminde nitelendirebiliriz. Anlamanın farklı bir konsepti sayabileceğimiz bu yapı "ben" in beklenti ufkuyla "öteki" nin beklenti ufkunun birbirinde erimesi, birbiriyle kaynaşması olarak tanımlanabilir. Öteki kavramı bir kişi olabileceği gibi estetik değer taşıyan bir anlatı da olabilir. Anlam bu iki yapının kesişim noktasında ortaya çıkan gizil, simgesel değerler bütünüdür.

"Ben" kavramı temel algılamanın ötesinde içrek anlamlar taşır. Ben, ortak bir dünya, bir yaşama dünyası, bir tarih dünyasının ürünüdür. Çünkü ben aynı zamanda bir 'sen'e aittir. (Özlem, 1996: 71) İnsan ben ve senin oluşturduğu bir aidiyet bilinciyle ortak dünya bilincine, öz bilince kavuşur. Ortak dünya bilinci aynı oranda bizim gölge (shadow) arketipimizi, ruh ikizimizi; karşıtlıklar dünyamızın sözcüsünü yani ötekini belirgin kılar. Beklenti ufku önce basit bir okuma terapisiyle başlayıp ötesinde bütün bu felsefik ve kavramsal yapıların hamulesine dönüşür. Her okuma yeni algılamalar, yeni bir imgelem söylemi yapısındadır. Farklı zamanlarda ve boyutlarda olsa da okuyan her insan, kendine has bir imgelem dünyası kurar. Okuduklarını kendi algı ve düşün dünyasının sınır muhafızlarına sorgulatar.

Anlatı, algı ve imgelem edimiyle okurun dünyasında izler bırakır. İmgelem, Scarry'in vurguladığı gibi dünyadan yüz çevirip yeni bir tane yaratmayı istemekten ya da mevcut dünyaya sahip olmadığı özellikler eklemekten ziyade, algıda duyuşsal olarak var olan şeyleri ortaya çıkarabilmeyi arzular. (Scarry, 2006: 51) Hayal edilen şeyler standart algıda betimlenirken ötekiyle ilintilenen, seni taşıyan öznel duyurgaları hareketlendiren algılar, her okur için yeni ve farklı imgelemlere kaynaklık eder.

Metin, yazarın cümle aralarına sıkıştırdığı talimatlarla doludur. Yazar serbest hayal edimini, serbest algı edimi kadar rahat bırakmaz. Tümcelerin seçiminden cümle aralarındaki gizil talimatlara kadar hep yazar metin üzerinde yönlendirmeye açık bir tahakkümünü görürsünüz. Özellikle şiir dışındaki anlatıların çoğu yazarın duyuşsal taklidinin zihinde canlandırılmasına dair esrarlı göndergeler taşır. Yazar nerede zihnin, nerede işitsel öğelerin, nerede görsel imgelerin devreye gireceğini sanki önceden ayarlamış gibi okuyucusunu yönlendirir. Bu şartlı okuma ilk bakışta alımlamayı serbest düşünme yapısında uzaklaştırıyor gibi dursa da tam tersine metnin tetikleyici, deşifre edici anlam dünyasını çözmede birincil ipucudur. Genel talimatlar ne olursa olsun ancak metnin yapısını çözümler. Her okur, aynı zamanda yeni imgelem dünyaları kurma, üst bir boyutta yeni bir anlam evreni ve yeni bir okurlar birliği oluşturma göreviyle mükelleftir.

Alımlama estetiği, edebiyatın farklı alanları hakkında yeni sorgular ve fikirler getirir. Öncelik edebiyat tarihinin yeniden yazılmasıdır. Yazınsal yapıt her şeyden önce çevresinden bağımsız, kendi başına var olan, her okuyana aynı ve standart ifadeler sunan bir meta değildir. Yazınsal yapıt, öncelikle okuruyla diyalog kurabilen ve karşılıklı iletişimle farklı biçimlerde gerçekleşebilen ya da kendini farklı kimliklerde ortaya koyabilmektedir. Edebiyat tarihi, salt metinlerin arka arkaya sıralanmasıyla ortaya çıkan bir yapı değildir. Yazınsal yapı öncelikle yazınsal bir olgunun doğru anlaşılmasıyla eş değerdedir. Yazınsal olgu, eseri farklı dönemlerde farklı kişiliklerdeki insanların okumalarına bağlıdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi yazının oluşum bağlamı, o günkü ve ileriki okurların yazınsal tecrübelerinin oluşturduğu beklenti ufuklarına göre belirlenmektedir. Jauss'a göre yazınsal bir yapıt, ilk ortaya çıktığı anda bile "cam fanus" içinde sunulan, tümüyle yeni bir bilgi oluşturmaz; okurun

ona verdiği birtakım açık ya da kapalı işaretlerle, bilinen ya da sezdirilen uyarmalarla belirli bir alımlamaya yönlendirir. (Kuran, 1996: 34) Alımlama sırasında yaşanan ruhsal süreç içinde okurda oluşan estetik deneyim ufku da, öznel izlenimlerin gelişigüzel bir sonucu değildir, belirli işaretlerin yönlendirdiği bir fark edişin gerçekleşmesidir.

Beklenti ufkunu yazınsal yapıtın kendine ait tür özellikleri, yapıtın kendi döneminde ortaya çıkan diğer eserlerle olan ilintisi ve okurun yapıtı zihninde canlandırırken kurgu, dilin şiirsel ve güncel işlevi arasındaki imgesel anlam oyunları, boyutları etkiler. Bir anlamda eserin kimlik ve beklenti ufku, okurun simgesel beklenti ufkuyla hamulesinden yeni bir anlam boyutu çıkacaktır. Bazen ufkun değişikliği de söz konusu olabilir. Estetik uzaklık olarak isimlendirilebilecek bu iki beklenti ufku arasındaki fark, okur yapısının gösterdiği, beğeniden dışlamaya, yapıt karşısında duyulan şaşkınlıktan onu zaman içinde, gecikerek anlamaya kadar uzanan, eleştirel tepkilerin oluşturduğu açılama bakılarak anlaşılabilir. Okuma nasıl bir yapı olarak algılanırsa algılandıkça öncelikle muazzam bir imgesel inşa uğraşısı gerektirir. (Scarry, 2006: 46) Algılananlar zihnin girift duvarlarında kendilerine özdeş tamamlayıcı, açıklayıcı, betimleyici malzemeler arar. Bu imgesel inşa uğraşısı anlamayı yeniden anlam düzeyine taşıyınca kadar devam eder.

İmgelenen nesnelere zihninde katılık/canlılık özelliği kazanmaya çalışır. İki boyutlu bir nesne zihinde ancak katılaşıp üç boyutla, kalıcı hale gelir. Alımlamada okurun yazınsal yapıt adına en büyük uğraşılardan biri bu imgesel dönüşümü 'katılaştırabilmek'tir. Çünkü Locke, duyularımızın bize en düzenli verdiği fikrin katılık olduğunu söyler. (Locke, 1996: 3) Bu ifade belki biraz daha açıklanarak şöyle de söylenebilir; imgeleme faaliyetimizin olağan işleyişi içinde büyük ihtimalle bize en düzensiz ve en aralıklı olarak verdiği fikir, katılıktır. Katılığı, somutlamayı sağlayan her okuma edimi metnin akışı düzensiz gözükse de dünyasında yeni bir imgesel anlama çevreni kurar. Çünkü yazınsal bütün yapıtlar açık yapıtlardır. Bir kere okunması nasıl onu deşifre etmiyorsa bir kere yazılması da yapıtın değerler dünyasını tüketmez, yıpratmaz. Yapıtın yaşam serüveni yazarından farklı bir zamanda gerçekleşir. Yeni okurlar, her okuma edimi için yeni anlamalar/alımlamalar ve eserin zaman uzamının daha dingin reel ortaya çıkışına katkıda bulunur. Okur bu okuma ediminin, eserin algılar dünyasına nasıl yansıdığına bilincindedir.

Yazınsal yapıtta belirlenmiş ve belirlenmemiş alanlar vardır. Boş alanları okurun kendisi somutlama/katılaştırma sırasında doldurur. Özellikle şiir, "belirlenmemişliği" sıkça kullanır. Burada amaç okura daha aktif bir rol vermektir. Şiir yazma edimi, çoğu kez boş alanlar bırakma, sanrısı belli bilinçli müphemiyetler kurma işidir. Önemli olan bu müphemiyetlerin belirsizliğe varacak derecede kapalılaşmaması/belirsizleşmemesidir. Yani beklenti ufku okur-yazar arasındaki sınır taşlarını takip edecek küçük ipuçlarına ulaşabilmelidir ki en başta okunabilsin, ortak değer taşıyabilsin. Yazarın "ben"inden çıkıp "bizleş"ebilsin.

Yazınbilimin görevi, her zaman için geçerli yorumlar yapmak, böylece metni tek anlama indirgemek değildir. Yazınsal metin çok anlamlı bir yapıt olduğundan, amaç metnin çeşitli yorum olanaklarını sınamak/sunmak ve farklı anlamları nasıl oluşturduğunu betimleyebilmektir. (Sayın, 1999: 22) Bu betimleme de ancak okurun aktif okuma edimiyle gerçekleşecek bir uğraşıdır. Okur eserin yaratılış sürecine katılmakta kendi estetik yaşantısını, imgesel dünya algılamasını metnin dünyasına aktarabilmektedir. Yetenekli, başarılı yazarlardan çok estetik yetenekler taşıyan, bilinçli ve tamamlayıcı okur daha başat bir rol üstlenmiştir. Okur, eski tabiriyle düşünsel nazireler kuran, yapıtın etki oran(tı)sıyla doğrudan bağlantılı bir kerteğe yükselmiştir. Yeni alan bir anlamda "Metinlerarasılık" kavramının "okurlararasılığa" dönüşme sürecidir.

Algılama dünyaları bakımından okur ve yazar aynı malzemeden oluşmuş iki ayrı kutuptur. Moran'ın ifadesiyle eserde dile getirilen gerçeklik ile toplumun bellediği gerçeklik farklıdır. Alışılmışın reddedilişi ya da inkârı denen bu sunuş, okuru gerçekliği kaldırılmış normlar ve onu bir varsayımdan bir varsayıma iterek boşlukları doldurmaya yöneltir. (Moran, 1991: 223) Okur bu esnada erkinin en üst noktasına çıkar. Yazarın yapıt boyunca serpiştirdiği küçük ipuçlarını gören ama okuma edimi sırasında kendi boyutlanmasını metne yansıtan doğru anlamda metni alımlamış olur.

Okuma süreci, alımlama mantığında okur için sadece bilgilenme sürecinden çok yapıtla ortaya çıkan gizil ve görünür değerler adına bir "katılım süreci"dir. Okur, metinle çoğu defa sessizce söyleşen dinamik bir yapıya kavuşmuştur. Anlam, metnin kendi dünyasında var olan bir kavramdan çok okuma edimiyle ortaya çıkan, belirginleşen, kendiliklerini açan bir dünyadır. Okurun etkileşim adına metne dair tümceleri ancak metnin bu art değer dünyası çözer. Araçsız, doğrudan bir etkileşimdir bu. Okurun değerler dünyasıyla etkileşimin genel yapısı/sınırları ortaya çıkar. Dolayısıyla her okuma veya her okur metinle yeniden hesaplaşan ve çıkarımlarla kendi dünyasında metne dair yeni ruh izleri, fikir düşleri oluşturan, bunları katılaştırarak somutlayan dinamik bir uğraşıdır, uğraşı içindedir. Her okuma yeni bir ruhu, her ruh yeni bir anlamayı kendi ekseninde taşır. Paul Valéry, bir sanat yapıtının belli bir anlamı olmadığını, anlamı belirleyen asıl ögenin okur gerçeği olduğunu sıkça vurgular. (Eco, 1992: 19) Okuma beraberinde anlamayı, bilgilenmeyi belki daha iddialı bir ifadeyle, özellikle post modern metinlerde, yazarın bıraktığı boşlukları tamamlamayı ve ortak estetik üretimine katkıda bulunmayı getirir.

Okuru bütün sevimli halleriyle özgür bırakan bu algılama; onu bir bulmaca gibi içine yerleştirdiği gizemleri, halleri, soru işaretlerini bir siyacı edasında bulması için teşvik eder. Satır aralarını doldurmasını ister. Okuru pasif, edilgen ruh halinden sıyrıp metnin esas kahramanı kılar ve ona sorumluluklar yükler. Her okur ayrı bir "ben" ötekilerden farklı bir özne, kendi duyuş ve algı dünyasıyla metni tamamlayan aktif bir "yeniden başlatıcı"dır.

Yazar tarafından yapıtın içinde yaratılan her boşluk; tamamlanmaya; tamamlanan her boşluk yeni boşlukların oluşmasına zemin hazırlar. İlk satırlardan itibaren bu boşluk tamamlama devinimi okuyucu sürekli etkin/etken, dinamik kılar. Iser'e göre boşluklar, belirsiz alanlar doğurandır. Bunları anlamlandırmak, sınırları, kuralları, kalıpları aşan uçsuz bucaksız bir alanda dolaşma, zengin iletiler sağlama; yani okuru özgürleştirme, yaratıcı hale getirmez. Yorum, okur ve metnin okuma sürecinde yüzleşmesidir. (Özbek, 2005: 11) Boş alanları ortaya çıkaran da aslında yazardan çok okurdur. Okurun düşsel perspektifi, bakış açısı, deneyim ve birikimleri yazınsal gerçeği harekete geçirir. Bu girift yapı önce metne dair belirsizlikleri kendince belirler; arkasından da anlamlandırır. Anlamlandırma süreci aynı zamanda alımlama ve katılma sürecidir. Beklenti ufkunun daha da netleşmesidir.

Eleştirel bağlamda metne dair özgür yorumlama bilinci, sürekli üretimi destekler. İlk bakışta düzensizce devrilen domino taşlarını andıran bu dinamik yapı, geniş bir açıyla bakıldığında orijinal saptamalar ve resimler şekline dönüşen bir edimdir. Düzensizlikler yeni bir düzen biçimine dönüşür. Düzensizlik olarak çıkan yapı aslında çok seslilik, yönlülük, özgürlük ve çoğulculuktur. Farklı algılar aynı zamanda farklı, değişken belki absürt algılamalar demektir. Bu metnin çok katmanlı, derin, açılımlara müsait yapısından kaynaklanır.

3.SONUÇ VE/VEYA ÖNERİLER (CONCLUSION AND/OR SUGGESTIONS)

Modern yaşam tarzı, değişimler, teknoloji, sosyal çürüme ve bozulmalar gibi pek çok faktör, insanın egosunda kuytu dehlizlere sinmiş hırs, kıskançlık, öfke, şehvet gibi başat duyguları ikincil plana itmiştir. Belki hayatı yayvanlaştırmıştır. Duyguları dengelemek yerine ikincil

olanları gün yüzüne çıkartmıştır. Belki sonsuz sayıda bakış; sonsuz sayıda okumayla, sonsuz sayıda yanıtı ve algıyı beraberinde getirmiştir. Kendi coşkusundan, özlemlerinden hareket eden okuyucu, yapıtta kendini bulmuş ya da yapıtı kendileştirmiştir. Kurmaca hayatlar, kurmaca gerçekler bir anda okur için reelleşip üretken bir kimliğe bürünmüştür.

Alımlama estetiği sonuç olarak modern çağın ve beraberinde Türk edebiyatının anlama ve kavrama bütününde güçlü bir yapıdır. Metnin kendi dünyasına dair boşlukları tamamlama boyutundan, yapıtların farklı anlam kategorilerine açılınca kadar devam eden yapı sistematiğinde alımla, önemli bir görev taşımaktadır. Post-modern bir çizgide ilerleyen edebiyatımız, yeni yapıtları yeni okumalarla desteklediği sürece gelişip zenginleşecektir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Eco, U., (2005). Açık Yapıt. Çev.: N. Uğur Dalay. İstanbul: Can Yayınevi.
2. Kuran, N., (1996). Eleştiri ve Eleştiri Kuramı Üstüne Söylemler. (Haz.: Mehmet Rifat). İstanbul: Düzlem Yayınları.
3. Locke, J., (1996). İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme. Çev.: Vehbi Hacıkadiroğlu. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
4. Moran, B., (1991). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: Can Yayınları.
5. Özbek, Y., (2005). Postmodernizm ve Alımlama Estetiği. Konya: Çizgi Kitabevi.
6. Ricoeur, P., (2007) Yorum Teorisi Söylem ve Artı Söylem. Çev.:Gökhan Yavuz Demir. İstanbul: Pradigma Yayıncılık.
7. Sayın, Ş., (1999). Metinlerle Söyleşi. İstanbul: Multilingual Yayıncılık.
8. Scarry, E., (2006). Kitapla Hayal Etmek. Çev.: Bülent O. Doğan. İstanbul: Metis Yayınevi.